

Natuurtoets hersituering BBK en optimalisatie bedrijfsterrein in de Havikerwaard-Zuid i.r.t. Wet Natuurbescherming

Gijs Kurstjens, 10 januari 2022

1. Inleiding

K3 is van plan om de volgende activiteiten te gaan uitvoeren in het gebied Havikerwaard-Zuid langs de IJssel in de gemeente Rheden (figuur 1, uit Voorwinden, 2018).

1. Het verleggen van het reeds vergunde verondiepingsproject van de zuidoever van de plas Bingerden naar het midden van de huidige Havikerwaardplas (figuur 2 en 3).
2. Het realiseren van rivierkundige optimalisatie door de reconstructie van het hoogwatervrije bedrijfsterrein van de bedrijven Valewaard en IJsselbeton (figuur 2 en 3).

Deze notitie betreft een toetsing van beide ingrepen aan de Wet Natuurbescherming (onderdeel gebiedsbescherming omdat het plangebied onderdeel uitmaakt van het Vogelrichtlijngebied Rijntakken en onderdeel soortbescherming). Deze notitie is gebaseerd op ecologische monitoring van beschermde soorten gedurende de periode 2019-2021 (Kurstjens & Hylkema, 2019, 2020; 2021), ecologische inspectie op 27 nov. 2018 t.b.v. een aanvraag voor verlenging van een vergunning in het kader van de voormalige Flora- en faunawet in 2019 (Kurstjens, 2019), eerdere natuurtoetsen t.b.v. het nabijgelegen en lopende project Havikerwaard-Zuid (Wansink, 2011; Thomassen, 2013; Tuitert, 2016) en literatuuronderzoek. Tot de beschermde soorten die de afgelopen jaren zijn gemonitord, horen soorten als bever, das, otter, rugstreeppad en broedvogels als roofvogels (vaste verblijfplaatsen) en doelsoorten waarvoor het gebied kwalificeert (Oeverzwaluw, IJsvogel). Voor een toelichting op het veldonderzoek wordt verwezen naar de afzonderlijke monitoringsrapporten die jaarlijks zijn opgesteld.

Figuur 1. Plangebied Havikerwaard-Zuid met oorspronkelijke BBK-locatie aan zuidoever plas Bingerden.

Figuur 2. Wijzigingsvoorstellen: het verleggen van het BBK-project maakt de reconstructie van het hoogwater vrije bedrijfsterrein mogelijk.

Figuur 3. Herstuering en reconstructie ingetekend op het ontwikkelingsplan Havikerwaard-Zuid.

2. Toelichting ingrepen

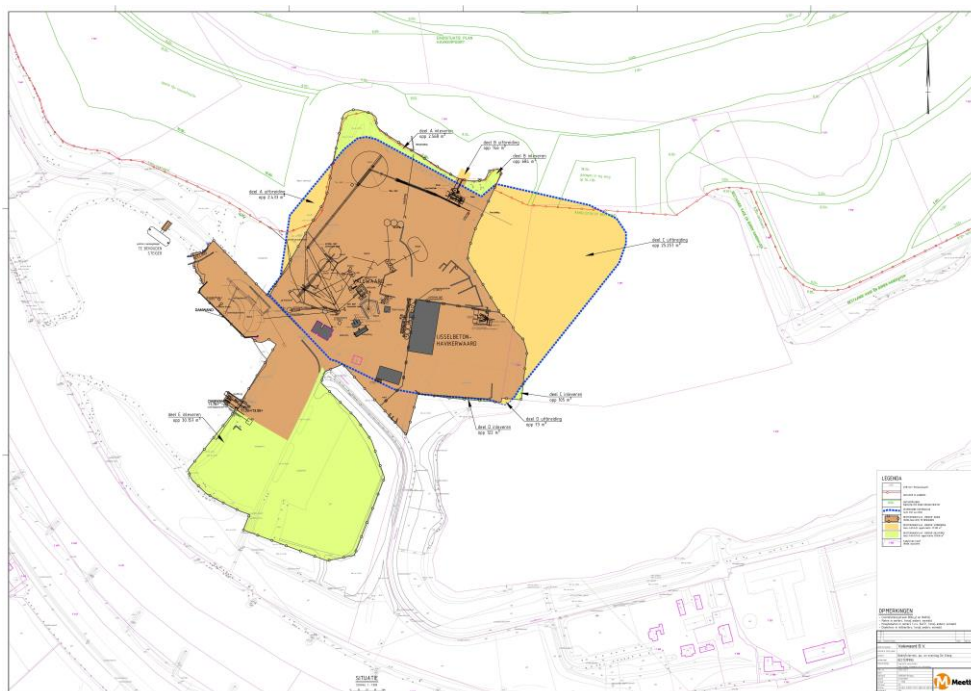
Verlegging van het verondiepiingsproject

De vergunde verondieping heeft tot op heden nog niet plaatsgevonden. Bij de voorgenomen verlegging van het BBK-project blijven de uitgangspunten, namelijk het realiseren van nieuwe natuur ongewijzigd. Alle natuurdoelen blijven gehandhaafd. In plaats van de oorspronkelijke 6 ha natuur (volgens het BBK-project) wordt er zelfs 6,6 ha natuur gerealiseerd (Voorwinden, 2018). De waardevolle zuidoever van de plas Bingerden (met habitatype zachthoutooibos en vaste verblijfplaats van bever) blijft behouden. Door het verleggen van het BBK-project ontstaat er een ruimtelijke scheiding tussen de nieuwe nevengeul en de bestaande plas Bingerden. Deze verbinding zal op een hoogte van +7 meter NAP worden gerealiseerd. Hierdoor ontstaat er een moeraszone.

Reconstructie bedrijfsterein

- De oevers van het installatieterein worden verondiept. Hiermee komt er een natuurzone om het bedrijventerein heen.
- Aan de noordoosthoek van het installatieterein zullen we een deel van de plas dempen en uiteindelijk maken we hier industrieterrein van.
- Het industrieterrein aan de zuidkant wordt weggehaald. En aan de noordoosthoek komt hier een deel van het aantal m² industrie terug.
- Verder wordt er vegetatie weggehaald aan de zuidkant, voor de doorstroombaarheid van de rivier.

Bij het doorstroombaar maken van het zuidelijk deel van het bestaande bedrijfsterrein, verdwijnt ca. 3 ha bedrijfsterrein (grote groene vlak in figuur 4). Dit gebied wordt ingericht als open extensief beweide graslandgebied. Aanwezige opslagfaciliteiten voor delfstoffen en bosjes zullen worden verwijderd. Dit zorgt voor een goede doorstroming van hoogwater tijdens piekafvoeren. Het verlies aan bedrijfsoppervlak wordt aan de noordzijde gecompenseerd door zowel aan de kant van IJsselbeton als aan de kant van Valewaard (2,79 ha minus 0,35 ha = netto 2,44 ha) water op te hogen tot land (hoogwatervrij) en om te vormen tot industrieterrein.

Figuur 4. Om te vormen bedrijfsgebied naar extensief grasland (groen). De blauwe contour geeft de nieuwe begrenzing met uitbreiding (geel) weer van het bedrijfsterrein. Kleine groene delen buiten de blauwe contour worden omgevormd naar water.

3. Wet Natuurbescherming

3.1 Gebiedsbescherming: effecten op doelsoorten broedvogels en niet-broedvogels

Inleiding

Het water binnen het plangebied maakt onderdeel uit van het N2000 gebied Rijntakken en is begrensd als Vogelrichtlijngebied. De instandhoudingsdoelstellingen voor het Vogelrichtlijngebied, opgesplitst naar broedvogels en niet-broedvogels, staan in bijlage 1. Het bedrijfsterrein (huidige contour) maakt geen onderdeel uit van het N2000 gebied.

Broedvogels

Binnen de gebiedsontwikkeling Havikerwaard-Zuid waarbinnen de voorgenomen ingreep ligt, komen de volgende relevante broedvogels voor: Aalscholver, IJsvogel en Oeverzwaluw. Van de Aalscholver is er een kolonie in het deelgebied Paradijs, op ruim 1 km afstand van de ingreep. IJsvogel en Oeverzwaluw zijn de afgelopen jaren vastgesteld als broedvogel rondom de plas Bingerden resp. langs de zandwinning (Kurstjens & Hylkema, 2019-2021).

Niet-broedvogels

Het plangebied (diep water) heeft voor niet-broedvogels vooral betekenis als rustgebied en het wordt door Fuut, Aalscholver, duikeenden en Meerkoet ook als foerageerplaats gebruikt. Voor de andere niet-broedvogels waarvoor het Natura 2000-gebied is aangewezen heeft het plangebied als foerageergebied geen of een te verwaarlozen betekenis.

Verondiepingsproject

In deze notitie is geanalyseerd of de voorgenomen wijziging van de **vergunde** locatie van het BBK-project binnen de gebiedsontwikkeling Havikerwaard-Zuid tot een andere conclusie leidt m.b.t. de instandhoudingsdoelstellingen van het Rijntakken-gebied.

In het in 2011 uitgevoerde natuuronderzoek m.b.t. het oorspronkelijke verondiepingsproject (Wansink, 2011) is geconcludeerd dat er geen negatieve effecten zijn van de activiteiten en ingrepen op de kernopgaven en instandhoudingsdoelstellingen voor broedvogels waarvoor het Natura 2000 gebied Rijntakken is aangewezen. De verondieping heeft mogelijk zelfs een positief effect op het voedselaanbod van de aalscholver. Ook is geconcludeerd dat het BBK-project geen negatief effect heeft op de instandhoudingsdoelen voor niet-broedvogels waarvoor de Rijntakken zijn aangewezen als Natura 2000 gebied. De ingreep kan zelfs leiden tot uitbreiding van het areaal aan plas-dras situaties en ondiep water voor diverse soorten eenden en steltlopers (kernopgave 3.12). Het bevoegd gezag (provincie Gelderland) heeft deze conclusie bevestigd middels haar verklaring van geen bedenkingen.

In de verleende vergunning voor de gebiedsontwikkeling Havikerwaard-Zuid in het kader van de voormalige Natuurbeschermingswet is op basis van de uitgevoerde passende beoordeling (Thomassen, 2013) geconcludeerd dat er geen significant negatieve effecten zijn te verwachten op de instandhoudingsdoelstellingen van het betrokken Natura 2000 gebied; zowel qua broedvogels als qua niet-broedvogels. Dit heeft te maken met een hele reeks voorgestelde mitigerende maatregelen waaronder het niet uitvoeren van werkzaamheden tijdens het broedseizoen nabij de kolonie Aalscholvers in het ooibos Paradijs en bij nestlocaties van IJsvogel. Daarnaast vinden de werkzaamheden gefaseerd plaats. Van de aanleg van plas-dras zones, ondiep open water en slikkige oevers kunnen niet-broedvogels als Slobeend, Tureluur, Smient, Wintertaling, Scholekster, Kievit en Wulp profiteren. Viseters als Aalscholver, Fuut en Nonnetje vinden meer leefgebied door de toename van visrijk water. Krakeend en Pijlstaart hebben profijt van ondiep water met waterplanten.

Cruciaal punt is dat uitvoering van het project een bijdrage kan leveren aan de realisatie van leefgebied voor Kwartelkoning, Porseleinhoen en moerasvogels door specifieke inrichting en beheer: 7,1 ha moeras en 10 ha bloemrijk grasland. Mede doordat leefgebied wordt gerealiseerd voor soorten waarvoor het gebied Rijntakken in het beheerplan is aangewezen als kerngebied is er netto geen sprake van significante effecten ten gevolge van de gewijzigde inrichting van het gebied.

Effectanalyse

De voorgenomen wijziging van de locatie van het BBK-project binnen de gebiedsontwikkeling Havikerwaard-Zuid ligt ver van de kolonie Aalscholvers af en heeft daar dus geen effect op. Ook de bijdrage aan de realisatie van leefgebied voor broedvogelsoorten waarvoor de Rijntakken een kerngebied zijn (Kwartelkoning, Porseleinhoen, moerasvogels) wijzigt niet. Er zijn geen negatieve effecten op de (locaties van) broedvogels Oeverzwaluw en IJsvogel.

Door de ontwikkeling van moeras in het kader van het BBK-project (6,6 ha) ontstaan veel nieuwe kansen voor het habitatype slikkige oevers, dat indertijd alleen in slecht ontwikkelde vorm aanwezig was. In 2018 zijn lokaal kenmerkende soorten als Liggende ganzerik en Naaldwaterbies aangetroffen. Ook ontstaan er meer kansen voor het habitatype waterplanten (met grote fonteinkruiden zoals het al aanwezig Glanzig fonteinkruid) doordat er meer ondiepe oeverlengte wordt gecreëerd dan in de huidige situatie. De groeiplaatsen van Doorgroeid fonteinkruid langs de zuidoever van de plas blijven door de wijziging van de verondieping behouden (zie voorschrift 3b bij de Verklaring van geen bedenkingen van de Provincie Gelderland). Naar alle waarschijnlijkheid is overigens niet Doorgroeid maar Glanzig fonteinkruid bedoeld. In 2018 is alleen deze laatste soort aangetroffen.

Conclusie

Het verplaatsen van de moeraszone van de zuidoever naar de zone tussen de geul en de plas en rondom het nieuwe bedrijfsterrein leidt niet tot andere conclusies m.b.t. doelsoorten in het kader van de gebiedsbescherming van de Wet Natuurbescherming. Bovendien neemt de hoeveelheid moeras zelfs wat toe (0,6 ha extra) t.o.v. het oorspronkelijke BBK project. Dit is gunstig voor tal van niet-broedvogels. Er is dus geen sprake van significant negatieve effecten op beschermde vogelsoorten.

Reconstructie bedrijfsterrein (voor zover binnen contour van N2000)

Op de locaties waar optimalisatie/compensatie van industrieterrein is voorzien, is nu diep water dat is gelegen binnen de begrenzing van het Natura 2000 gebied Rijntakken. Voor beschermde doelsoorten (broedvogels) vormt dit diepe water geen leefgebied. Overwinterende watervogels maken uiteraard gebruik van dit water. Door de voorziene gebiedsontwikkeling Havikerwaard-Zuid komt er ca. 65 ha (diep) water bij. Door de omvorming van water in land zal 2,82 ha diep water verdwijnen. Netto komt er dus nog steeds meer diep water bij. Hierdoor is er dus geen sprake van (significant) negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen van beschermde niet-broedvogelsoorten.

Conclusie

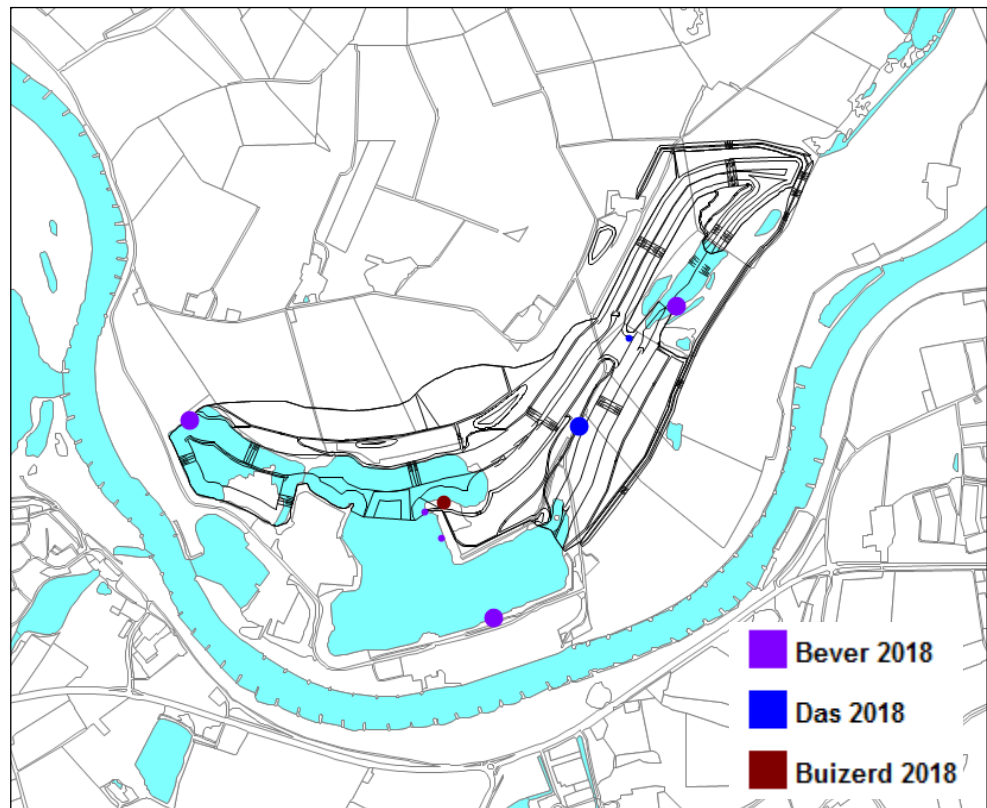
De reconstructie van het bedrijfsterrein heeft geen significant negatieve effecten op beschermde vogelsoorten. Wel is er sprake van een ingreep binnen de contour van het Natura 2000 gebied Rijntakken. Het gaat daarbij om een oppervlakte van netto 2,44 ha. Diep water wordt land (industrieterrein). Maar omdat er door de gebiedsontwikkeling Havikerwaard-Zuid ca 65 ha nieuw diep water wordt gerealiseerd is er geen sprake van significant negatieve effecten op vogels waarvoor het Natura 2000 gebied is aangewezen.

Voorgesteld wordt om een aanpassing van de begrenzing van het GNN door te voeren bij de Provincie Gelderland, waarbij het areaal natuurgebied netto zelfs wat groter wordt (met ca. 0,56ha). Daarbij wordt diep water ingeruild voor extensief beheerd hoogwatervrij grasland (overwinteringsgebied voor de beschermde Rugstreeppad).

3.2 Soortbescherming

Verondiepingsproject

In het plangebied van de verondieping komt momenteel alleen de beschermde soort bever voor. De voorgenomen wijziging heeft geen negatief effect op deze soort. Het aanwezige beverhol op de zuidoever van de plas Bingerden (zie figuur 5 uit Kurstjens, 2019) blijft door de wijziging behouden. Op de nieuwe locatie van de moeraszone komen geen beschermde soorten voor (Kurstjens, 2019). Er is dus ook geen ontheffing nodig in het kader van soortbescherming van de Wet Natuurbescherming.

Figuur 5. Verspreiding van vaste verblijfplaatsen/ nesten van Bever, Das en Buizerd in het plangebied van Havikerwaard-Zuid. Broedvogels van het Paradijs (Aalscholverkolonie en Havik) zijn overigens niet aangeven. Kleine paarse stipjes zijn geen vaste verblijfplaatsen maar locaties waar bever geurmerken zijn aangetroffen.

Reconstructie bedrijfsterrein

In de zone waar omvorming van industrieterrein naar extensief grasland is voorzien, is onderzoek gedaan naar het voorkomen van beschermde soorten. In de bomen en struiken die dienen te verdwijnen, zijn geen nesten aanwezig van jaarrond beschermde vogelsoorten (zie ook figuur 5). Burchten van das en bever zijn afwezig in deze zone. Ook zijn er geen vaste verblijfplaatsen van vleermuizen aangetroffen (Kurstjens, 2019; Tuitert, 2016).

Wel is het bekend dat Rugstreeppadden zich in sommige jaren (o.a. in 2020 en 2021, zie Kurstjens & Hylkema, 2020; 2021) voortplanten op het terrein in ondiepe tijdelijke plasjes en dat het gebied naar alle waarschijnlijkheid in gebruik is als overwinteringslocatie voor deze soort. Hoewel een amfibiesoort, overwintert de Rugstreeppad op het land en in het rivierengebied dan bij voorkeur op een hoogwatervrije locatie.

Door de kap van bomen en struiken uit te voeren buiten het broedseizoen (winterhalfjaar) zijn negatieve effecten op nestelende vogels uit te sluiten.

In uiterwaarden komen doorgaans de kleine marterachtigen bunzing en wezel voor, hermelijn is langs de Rijntakken tegenwoordig een zeldzaamheid en de aanwezigheid hangt sterk samen met een goede konijnenstand. In de Havikerwaard zijn geen directe waarnemingen van wezel en bunzing bekend, maar in de ruimere omgeving (rest uiterwaard en omgeving kasteel Middachten) wel. De afgelopen tien jaar zijn twee waarnemingen bekend van wezel en drie van bunzing. Drie van de vijf waarnemingen betreffen verkeersslachtoffers op de A348. Hermelijn is niet gemeld.

Bij de ingreep ten behoeve van het bedrijfsterrein verdwijnt ooibos maar komt schraal grasland terug. In potentie verdwijnt habitat voor bunzing, maar komt er habitat voor wezel (woelmuizen in grasland) voor terug. Bunzingen houden zich graag op in moeras(bos)gebiedjes zoals het Paradijs en langs de oever van water omdat ze onder meer zijn gespecialiseerd in amfibieën. De bunzing kan aan de andere kant weer profijt hebben van de moeraszone die tussen beide plassen wordt ontwikkeld in het kader van het verondiepingsproject. Ook profiteert de bunzing van boscompensatie die al is uitgevoerd aan de nabijgelegen

noordwestoever van de plas Havikerwaard-Zuid (figuur 6). Het potentiële habitat voor bunzing wordt dus voldoende gecompenseerd, ook tijdens de uitvoeringsfase.

Figuur 6. Boscompensatie binnen het project Havikerwaard-Zuid. Met een cirkel is de binnen fase 1 uitgevoerde boscompensatie aangegeven.

Geconcludeerd kan worden dat bij de omvorming van het industrieterrein rekening dient te worden gehouden met de aanwezigheid van de beschermde Rugstreeppad. De uitvoering dient te gebeuren buiten de voortplantingsperiode van de soort (april-juli). Bij de herinrichting van het gebied dienen zoveel mogelijk open zandige bodems te worden blootgelegd. Een extensief begrazingsbeheer van het gebied (bijv. door paarden) is gunstig voor de Rugstreeppad. Aanvullende bemesting van de gronden dient niet te worden toegepast.

Er hoeft geen ontheffing van de Wet Natuurbescherming (onderdeel soortbescherming) te worden aangevraagd.

Literatuur

- Kurstjens, G. 2019. Notitie verlenging ontheffing FF-wet Havikerwaard-Zuid medio 2019. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens, G. & B. Peters. 2012. Rijn in Beeld, deel 1: Ecologische resultaten van 20 jaar natuurontwikkeling langs de Rijntakken. Projectgroep Rijn in Beeld. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen/ Bureau Drift, Berg en Dal.
- Kurstjens, G. & J. Hylkema. 2019. Notitie rugstreeppad Havikerwaard-Zuid 2019. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens, G. & J. Hylkema. 2020. Monitoring beschermde soorten Havikerwaard-Zuid 2020. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen.
- Kurstjens, G. & J. Hylkema. 2021. Monitoring beschermde soorten Havikerwaard-Zuid 2021. Kurstjens ecologisch adviesbureau, Beek-Ubbergen.
- Thomassen, E. 2013. Natuurtoets Havikerwaard-Zuid. Passende beoordeling Natuurbeschermingswet en natuurtoets Flora- en faunawet. Grontmij, Arnhem.
- Tuitert, D. 2016. Actualisatie natuuronderzoek Havikerwaard-Zuid. Grontmij, Arnhem.
- Voorwinden, A. 2018. Aanpassing verondiepingsproject BBK Zuidoever Plas Bingerden.
- Wansink, D. 2011. Effecten van het deels verondiepen van de zandwinplas in de Havikerwaard op beschermde soorten en gebieden. In opdracht van Beleggingsmaatschappij Bingerden B.V. Bureau Waardenburg, Culemborg.

Bijlage 1. Essentietabel instandhoudingsdoelstellingen voor het Natura 2000 gebied Rijntakken.
 =: behoud, >: uitbreiding of verbetering, f: foerageerfunctie, s: slaapplaatsfunctie. Indien een * achter het doel staat, dan is de status 'ontwerp'. Het (wijzigings-)besluit waar dit doel in staat ligt op dit moment ter inzage of heeft ter inzage gelegen, maar is daarna nog niet definitief vastgesteld. Broedparen: bron SOVON Vogelonderzoek.

Broedvogels		Oppervlakte	Kwaliteit	Broedparen
A004	Dodaars	=	=	45
A017	Aalscholver	=	=	660
A021	Roerdomp	>	>	20
A022	Woudaapje	>	>	20
A119	Porseleinhoen	>	>	40
A122	Kwartelkoning	>	>	160
A153	Watersnip	=	=	17
A197	Zwarte Stern	>	>	240
A229	IJsvogel	=	=	25
A249	Oeverzwaluw	=	=	680
A272	Blauwborst	=	=	95
A298	Grote Karekiet	>	>	70
Niet-broedvogels		Oppervlakte	Kwaliteit	Vogels
A005	Fuut	=	=	570
A017	Aalscholver	=	=	1.300
A037	Kleine Zwaan	=	=	100
A038	Wilde Zwaan	=	=	30
A039b	Toendrarietgans	=	=	125 (f)
A039b	Toendrarietgans	=	=	2.800 (s)
A041	Kolgans	=	=	35.400 (f)
A041	Kolgans	=	=	180.100 (s)
A043	Grauwe Gans	=	=	8.300 (f)
A043	Grauwe Gans	=	=	21.500 (s)
A045	Brandgans	=	=	920 (f)
A045	Brandgans	=	=	5.200 (s)
A048	Bergeend	=	=	120
A050	Smient	=	=	17.900 (f, s)
A051	Krakeend	=	=	340
A052	Wintertaling	=	=	1.100
A053	Wilde Eend	=	=	6.100
A054	Pijlstaart	=	=	130
A056	Slobeend	=	=	400
A059	Tafeleend	=	=	990
A061	Kuifeend	=	=	2.300
A068	Nonnetje	=	=	40
A125	Meerkoet	=	=	8.100
A130	Scholekster	=	=	340
A140	Goudplevier	=	=	140
A142	Kievit	=	=	8.100
A151	Kemphaan	=	=	1.000
A156	Grutto	=	=	690
A160	Wulp	=	=	850
A160	Tureluur	=	=	65